

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Τοῦ Δρος κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

1. Τὰ προβλήματα τῆς Οἰκονομικῆς Πολιτικῆς δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς ἐκεῖνα τῆς Οἰκονομικῆς Μεγεθύνσεως καὶ Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως. Ταῦτα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς δύο μεγάλας κατηγορίας τῶν χωρῶν, δηλαδὴ τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων ἢ βιομηχανικῶν χωρῶν καὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται καὶ χῶραι πρωτογενοῦς παραγωγῆς καὶ καθυστερημένης βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Θὰ ἀσχοληθῶμεν τώρα μὲ τὴν μεγάλην κατηγορίαν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν καὶ τὰ προβλήματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἡ Ἑλλάς ἀντιμετωπίζει τὴν στιγμὴν ταύτην πολὺπλοκα καὶ δυσχερέστατα ζητήματα ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, οὕτως ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐπιτυχῶς τὰς εὐκαιρίας ἐκ τῆς συνδέσεως μετὰ τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ ἐνδεχομένουσιν κινδύνους.

Οἱ διεθνῶς ἐφαρμοζόμενοι δεῖκται ἢ κριτήρια ταξινομήσεως τῶν χωρῶν εἶναι τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, ἢ κατὰ κεφαλὴν βιομηχανικὴ παραγωγή, τὸ ὕψος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ τὰ λοιπὰ. Ἐπὶ πλεόν ἡ κατάταξις γίνεται κατὰ περιγραφικὸν τρόπον, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως ὠρισμένων βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ὑπαναπτύκτων οἰκονομιῶν, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν ὀλόκληρον τὴν κοινωνικὴν, οἰκονομικὴν καὶ πολιτιστικὴν διάρθρωσιν τῆς χώρας. Μετὰ ταῦτα οἱ παράγοντες οὗτοι ἀξιολογοῦνται ἀπὸ ἀπόψεως σημασίας διὰ τὴν ὅλην θέσιν τῆς οἰκονομίας, κατατάσσονται δὲ εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: Πρῶτον, τοὺς δυσμενεῖς ἢ ἀνασταλτικοὺς παράγοντας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ δεύτερον, τοὺς εὐνοϊκοὺς ἢ προωθητικοὺς παράγοντας. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει καὶ πάλιν νὰ τονισθῇ, ὅτι αἱ διεθνεῖς συγκρίσεις μετὰ τῶν διαφόρων χωρῶν εὐρισκομένων εἰς ποικίλα στάδια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, πρέπει νὰ γίνεται μετὰ μεγίστης προσοχῆς. Πάντως, θὰ ἀναφέρωμεν τώρα ἐνδεικτικῶς τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἐν γένει, ἀργότερον δὲ δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν σχετικὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν τῶν χωρῶν, διαπιστοῦντες εἰς ποῖα σημεῖα καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν ὑφίστανται ἀποκλίσεις μετὰ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν βασικῶν αὐτῶν χαρακτηριστικῶν.

2. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Harvey Leibenstein μίᾳ ὑπαναπτύκτος περιοχῇ παρουσιάζει τὰ ἑξῆς βασικὰ χαρακτηριστικὰ ὀλικῶς ἢ μερικῶς ἢ μὲ μικρὰς διαφορὰς.

1. Οικονομικά

α) Γενικά

1) Λίαν ύψηλόν ποσοστόν τοῦ ὀλικοῦ πληθυσμοῦ ἀπασχολεῖται εἰς τήν γεωργίαν, ἤτοι 70 - 90 % περίπου.

2) Ἡ γεωργία πάσχει ἐξ «ἀπολύτου ὑπερπληθυσμοῦ», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ μείωσις τῶν ἀγροτῶν ἄνευ μειώσεως τῆς ὀλικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

3) Ὑπάρξει σημαντικοῦ βαθμοῦ ὑποαπασχολήσεως ἢ κεκαλυμμένης ἀνεργίας καὶ ἔλλειψις εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως ἐκτὸς τοῦ γεωργικοῦ τομέως.

4) Ἐλάχιστον κεφάλαιον κατὰ κεφαλὴν.

5) Χαμηλὸν κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, καὶ ὡς ἐκ τούτου διαβίωσις κατωτάτου ἐπιπέδου.

6) Οὐσιαστικῶς ἀνύπαρκτος ἀποταμίεσις διὰ τὸν μεγάλον ὄγκον τοῦ πληθυσμοῦ.

7) Οἰαδήποτε ἀποταμίεσις πραγματοποιεῖται ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν γαιοκτημόνων, ἡ ὁποία δὲν ἐνδιαφέρεται δι' ἐπενδύσεις εἰς τὴν βιομηχανίαν ἢ τὸ ἐμπόριον.

8) Ἡ γεωργικὴ παραγωγή ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ δημητριακῶν καὶ πρώτων ὑλῶν βιομηχανίας, μὲ χαμηλὴν σχετικῶς περιεκτικότητα εἰς πρωτεΐνην. Τοῦτο σημαίνει περιορισμένην κτηνοτροφίαν, διότι δὲν συμφέρει ἡ ἀντικατάστασις τῶν δημητριακῶν διὰ κτηνοτροφῶν.

9) Τὸ μεγαλύτερον ποσοστόν τῶν δαπανῶν τοῦ πληθυσμοῦ προορίζεται διὰ βασικά εἶδη διατροφῆς καὶ στοιχειώδεις ἀνάγκας.

10) Αἱ ἐξαγωγαὶ περιλαμβάνουν κυρίως τρόφιμα καὶ πρώτας ὕλας.

11) Ὁ κατὰ κεφαλὴν ὄγκος τοῦ ἐμπορίου εἶναι χαμηλός.

12) Τὸ τραπεζικὸν σύστημα εὐρίσκεται εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, ἐνῶ ὁ μηχανισμὸς ἐμπορίας εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτος.

13) Κακὴ οἰκιστικὴ κατάστασις.

β) Βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γεωργίας

1) Μολοντί αἱ ἐπενδύσεις παγίου κεφαλαίου εἰς τὴν γεωργίαν εἶναι χαμηλαί, τὸ ὑφιστάμενον κεφάλαιον χρησιμοποιεῖται ἀντιοικονομικῶς, λόγῳ τοῦ ἐλαχίστου μεγέθους τοῦ γεωργικοῦ κλήρου.

2) Αἱ τεχνικαὶ μέθοδοι γεωργικῆς παραγωγῆς εὐρίσκονται ἐπὶ λίαν χαμηλοῦ ἐπιπέδου, τὰ δὲ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα εἶναι περιορισμένα καὶ πρωτόγονα.

3) Καὶ ὅταν ἀκόμη ὑφίστανται μεγάλοι γαιοκτήμονες, ἡ προσπάθεια ἐφαρμογῆς συγχρόνων μεθόδων γεωργικῆς παραγωγῆς διὰ τὴν ἀγορὰν προσκρούει εἰς τὴν ἔλλειψιν μεταφορικῶν μέσων καὶ τὴν χαμηλὴν ἐνεργὸν ζήτησιν τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς. Ὡς ἐκ τούτου, εἰς πλείστας τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἡ ἐκσυγχρονισμένη γεωργικὴ παραγωγή προορίζεται, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς, διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἀγορὰν (ἐξαγωγαί).

4) Οί γεωργοί άδυνατοῦν ν' αντιμετωπίσουν καί βραχυχρόνιον άκόμη κρίσιν, ώς έκ τούτου δέ προσπαθοῦν νά εξασφαλίσουν τήν μεγαλύτεραν άπόδοσιν μέ άποτέλεσμα τήν έξάντλησιν τῆς γονιμότητος τῶν έδαφῶν.

5) Τό μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ εὔρσκεται καταχρεωμένον.

6) Αί μέθοδοι παραγωγῆς διά τήν έσωτερικήν κατανάλωσιν εἶναι κατά κανόνα άπηρχαιωμένα καί χαμηλῆς άποδοτικότητος, ώστε νά εξασφαλίζονται έλάχιστα πλεονάσματα πρὸς διοχέτευσιν εἰς τήν άγοράν. Τοῦτο ισχύει κατά κανόνα, ανεξαρτήτως μορφῆς ιδιοκτησίας τῆς γῆς.

7) Ὑφίσταται έντονος στενότης καλλιεργησίμων έδαφῶν, λόγω μικροῦ μεγέθους τῶν γεωργικῶν έκμεταλλεύσεων καί τοῦ συνεχοῦς κατακερματισμοῦ αὐτῶν συνετεεία αύξήσεως τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ.

2. Δημογραφικά

- 1) Ὑψηλὸς συντελεστῆς γονιμότητος, ἤτοι ἄνω τοῦ 40 ‰.
- 2) Ὑψηλὸς συντελεστῆς θνησιμότητος καί χαμηλὴ προσδοκία επιβιώσεως.
- 3) Ἀνεπαρκῆς διατροφή καί ποικίλαι έλλείψεις διαίτης.
- 4) Στοιχειώδης ὑγιεινὴ, δημοσιὰ ὑγεία καί πρόνοια.
- 5) Ἀγροτικὸς ὑπερπληθυσμὸς.

3. Πολιτιστικά καί πολιτικά χαρακτηριστικά

- 1) Ὑποτυπώδης εκπαίδευσις καί ὑψηλὸν ποσοστὸν ἀναλφαβητισμοῦ.
- 2) Εὐρεΐα χρησιμοποίησις παιδικῆς έργασίας.
- 3) Γενικὴ ἀδυναμία ἢ άπουσία μεσαίας τάξεως.
- 4) Κατωτέρα κοινωνικὴ καί επαγγελματικὴ θέσις τῆς γυναικὸς.
- 5) Ἡ συμπεριφορὰ τῆς μεγάλης πλειονότητος τοῦ πληθυσμοῦ διέπεται ὑπὸ τῶν έκ παραδόσεως κανόνων καί κριτηρίων.

4. Τεχνολογικά καί διάφορα χαρακτηριστικά

- 1) Χαμηλαί στρεμματικαὶ άποδόσεις.
- 2) Ἐλλείψεις ἢ ανεπάρκεια μέσων εκπαιδεύσεως ειδικοῦμένων έργατῶν, τεχνικῶν, μηχανικῶν κλπ.
- 3) Ἀνεπαρκῆς καί χαμηλῆς άποδοτικότητος σύστημα έπικοινωνιῶν καί δικτύων μεταφορῶν, ειδικῶς εἰς τὰς άγροτικὰς περιοχάς.
- 4) Χαμηλῆς στάθμης Τεχνικὴ καί έφαρμογὴ τεχνολογικῶν μεθόδων.
3. Ὁ άνωτέρω πίναξ περιλαμβάνει ὅλα σχεδὸν τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικά τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Βεβαίως παρουσιάζει στατιστικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως, ἐνῶ τὸ πρόβλημα τῆς οικονομικῆς αναπτύξεως εἶναι κατ' έξοχήν δυναμικόν, ὑπὸ τὴν έννοίαν τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς, ἀνακατατάξεως καί δημιουργίας νέων συνδυασμῶν μεταξὺ τῶν κυριωτέρων παραγόντων τῆς κοινωνικῆς, οικονομικῆς καί πολιτιστικῆς διαθρώσεως ὠρισμένης χώρας. Ἡ έφαρμογὴ τῆς ένδεδειγμένης πολιτικῆς οικονομικῆς αναπτύξεως προϋποθέ-

τει τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν τῶν ὑφίσταμένων ἀδυναμιῶν καὶ δυνατοτήτων τῆς οἰκονομίας, εἰς ὠρισμένην χρονικὴν στιγμήν, οὕτως ὥστε νὰ ληφθοῦν τὰ πλέον ἀποτελεσματικὰ μέτρα. Ἡ διάγνωσις, ὅμως, ἔπαυσε νὰ στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὑφίσταται μονόπλευρος αἰτιώδης σχέσις μεταξύ Α παραγόντος καὶ α, β, γ, κλπ. βασικῶν χαρακτηριστικῶν καθυστερημένης ἀναπτύξεως. Σήμερον ἐπικρατεῖ ἡ ἄποψις περὶ ὑπάρξεως «κυκλικῆς» σχέσεως αἰτιότητος καὶ πολυπλόκου πλέγματος ἀλληλεπιδράσεως καὶ ἀλληλεξαρτήσεως μεταξύ τῶν διαφόρων προσδιοριστικῶν παραγόντων, εὐνοϊκῶν ἢ δυσμενῶν, τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Ὅμιλοῦμεν συνεπῶς περὶ σειρᾶς ἀλληλένδετων «φαύλων κύκλων» καθυστερημένης ἀναπτύξεως. Μία τοιαύτη κυκλικὴ σχέσις εἶναι ἡ ἑξῆς : χαμηλὸν κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα — ἀνεπαρκῆς ἀποταμίευσις — ἀνεπαρκῆς δυνατότης ἐπενδύσεων — ἔλλειψις εὐκαιριῶν ἐπενδύσεων — πρωτόγονοι μέθοδοι παραγωγῆς — χαμηλὴ παραγωγικότης — περιωρισμένη παραγωγή κλπ. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως συνίσταται, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καταλληλοτέρου σημείου θραύσεως τοῦ φαύλου κύκλου. Ἡ ἄσκησις, ὅμως, πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως προϋποθέτει καὶ ἀντίστοιχον φορέα, ὁ ὅποιος εἶναι τὸ Δημόσιον, ἰδίως κατόπιν τῆς μεταπολεμικῆς τεραστίας διευρύνσεως τῶν ἀρμοδιοτήτων καὶ τῶν παρεμβατικῶν ἐπιδράσεων ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς οἰκονομίας. Ἀλλὰ πλὴν τῶν φαύλων κύκλων ὑφίστανται παραλλήλως καὶ σοβαραὶ ἀτέλειαί τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν τὰ ἑξῆς :

- 1) Τὴν σπάνιν ἐπιχειρηματικῶν στελεχῶν (τοῦ ἐπιθυμητοῦ τύπου).
- 2) Τὴν ἀβεβαιότητα διὰ τὴν σταθερότητα τοῦ θεσμολογικοῦ πλαισίου.
- 3) Τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς οἰκονομικῆς ὑποδομῆς.
- 4) Τὴν τεχνολογικὴν καθυστέρησιν καὶ τὴν χαμηλὴν ἀποδοτικότητα.
- 5) Τὴν ἔλλειψιν πληροφοριῶν περὶ τῆς ἀγορᾶς.
- 6) Τὴν εὐρείαν ἔκτασιν τῶν μονοπωλίων.
- 7) Τὴν ἄκρως ἄνισον κατανομήν τοῦ πλοῦτου.

4. Τέλος, ὑφίσταται μία εἰδικὴ μορφή τῆς διαρθρώσεως τῆς καθυστερημένης οἰκονομίας. Πρόκειται περὶ τῆς «δυσδικῆς» οἰκονομίας. Ἐνῶ δηλαδὴ αἱ μέσαι οἰκονομικαὶ ἐπιδόσεις (κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, παραγωγικότης κατ' ἀπασχολούμενον, στρεμματικαὶ ἀποδόσεις κλπ.) εἶναι χαμηλαί, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς προηγμένας χώρας, ἐν τούτοις, ἐντὸς ταύτης τῆς ὑπαναπτύκτου οἰκονομίας ὑφίστανται *σχετικῶς προηγμένοι τομεῖς ἢ παραγωγικαὶ μονάδες* μὲ ἐπιδόσεις σημαντικῶς ἀνωτέρας τοῦ μέσου ὄρου. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν κατανομήν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, δηλαδὴ τὴν ὑπαρξίν σημαντικῶς προηγμένων περιοχῶν (π.χ. ὠρισμένα ἀστικά κέντρα) ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν λίαν καθυστερημένην ἐπαρχίαν. Ἐπίσης, οἱ πρὸς τὴν διεθνή ἀγορὰν προσανατολισμένοι παραγωγικοὶ κλάδοι ἐμφανίζουσι παραγωγικότητα, ἀποδοτικότητα καὶ βαθμὸν ἀνταγωνιστικότητος σημαντικῶς ἀνωτέρου τοῦ μέσου ἐθνικοῦ ἐπιπέδου (π.χ. ὠρισμένα γεωργικὰ προϊόντα). Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν βιομηχανίαν, ὅπου ἀπαντῶνται ὠρισμένοι μονάδες διεθνοῦς

ἐπιπέδου τεχνολογικῶν μεθόδων, ὀργανώσεως καὶ ἐμπορίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μεγάλην μᾶζαν τῶν μικρῶν βιομηχανικῶν ἢ βιοτεχνικῶν ἐπιχειρήσεων μὲ χαμηλὴν παραγωγικότητα, πρωτογόνους μεθόδους παραγωγῆς, ὑψηλὸν κόστος καὶ ἀδυναμίαν ἐπιβιώσεως ἄνευ ὑψηλῆς δασμολογικῆς προστασίας. Τέλος, ὠρισμένοι χῶροι καθυστερημένης ἀναπτύξεως, αἱ ὁποῖαι ἐξάγουσι σημαντικὸν ὄγκον ὑπηρεσιῶν (ναυτιλία, τουρισμὸς κλπ.), διαθέτουν ἀριθμὸν κλάδων ὑψηλῆς εἰδικεύσεως, μὲ ἰκανότητα λειτουργίας ἐπὶ διεθνῶς ἀνταγωνιστικῆς βάσεως καὶ μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀντιστοίχων κλάδων τῶν προηγμένων χωρῶν. Ἡ ὕπαρξις, ὅμως, τῶν ὀλίγων τομέων, κλάδων ἢ ἐπιχειρήσεων ἀνωτέρας παραγωγικῆς στάθμης ἐν συγκρίσει μὲ τὸν μέσον ἔθνικὸν ὄρον, δὲν ἀλλοιώνει ἀποφασιστικῶς τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καθυστερημένης οικονομικῆς ἀναπτύξεως.

5. Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ πιεστικοῦ προβλήματος τῆς ταχείας οικονομικῆς ἀναπτύξεως, οὕτως ὥστε ἡ χώρα νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κλοιοῦ τῶν ἀσφυκτικῶν «φαύλων κύκλων» καὶ τῶν ἀτελειῶν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐξῆς θεμελιώδους διαπιστώσεως: Πρόκειται περὶ τῆς ἀνυπαρξίας μηχανισμῶν *αὐτομάτου* ἀνυψώσεως τῆς οικονομίας ἐκ τῶν χαμηλῶν ἐπιδόσεων πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζουν τὴν κρίσιμον καμπὴν πρὸς τὴν αὐτοδύναμον οικονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ πλάνη περὶ λειτουργίας αὐτομάτων μηχανισμῶν διελύθη ὀριστικῶς. Ἄνευ καταλλήλου πολιτικῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπάρχει κίνδυνος *διαϊωνίσεως* τῆς οικονομικῆς καθυστερήσεως, παρατάσεως τῆς ὑποαπασχολήσεως καὶ ἀνεργίας, τῆς χαμηλῆς παραγωγικότητος, τοῦ μικροῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, τῆς περιορισμένης ἀποταμιεύσεως καὶ ἀνεπαρκῶν ἐπενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Μόνον διὰ τῆς ἐνεργοῦ, συντόνου, καὶ συστηματικῆς πολιτικῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἐφικτὴ ἡ πραγματοποίησις τῆς «ἀπογειώσεως» τῆς οικονομίας. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἐπαναστατικὴν μεταβολὴν εἰς τὴν ὅλην ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τόσοσιν τῆς οικονομικῆς μεγεθύνσεως ὅσον καὶ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως.

6. Μεταπολεμικῶς, ἤρχισε δημιουργούμενος εἰδικὸς κλάδος τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὰ προβλήματα τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Μολοντί, ἡ διαδικασία τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως ποικίλλει ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ, τῆς ἐκτάσεως τῶν ποικίλων προσδιοριστικῶν παραγόντων, ὅπως καὶ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν, ὑπάρχον, ἐν τούτοις, ὠρισμένοι γενικαὶ ἀρχαὶ πολιτικῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν. Συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἄποψιν ἢ *ἐκβιομηχάνισις* ἀποτελεῖ τὸν δυναμικώτερον παράγοντα διαρθρωτικῶν μεταβολῶν τῆς οικονομίας πρὸς ἐπιθυμητὰς κατευθύνσεις. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ μία οὐσιώδης διευκρίνισις: Ἐκβιομηχάνισις δὲν σημαίνει παραμέλησιν τῆς γεωργίας ἢ τῶν ἄλλων κλάδων, οὔτε ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἰς βάρος τῆς λοιπῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος. Σημαίνει ἀπλῶς διαφοροποίησιν τῶν ἐτησίων ρυθμῶν ἀναπτύξεως τῶν ποικίλων κλάδων, μὲ προτεραιότητα εἰς τὴν ἐκβιομηχάνισιν, ἀνακατανομὴν τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων

έντός τοῦ πλαισίου ἐνὸς γενικοῦ προγράμματος. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὑφίσταται βασικὴ ἀλληλοσυμπλήρωσις καὶ ἀλλολενίσχυσις ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κυριωτέρων κλάδων. Ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται σχετικῶς ταχύτερον διὰ τὴν ἀπορρόφησιν τὰ πλεονάσματα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τὴν μηχανοποίησιν τῆς γεωργίας, τὴν ἀξιοποίησιν τὰ γεωργικὰ προϊόντα καὶ διὰ τῆς δημιουργίας μεγαλυτέρων εἰσοδημάτων τὴν διευκόλυνσιν τὴν ἀπορρόφησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἐξ ἑτέρου, προηγουμένη γεωργία σημαίνει ἀνώτερα κατὰ κεφαλὴν ἀγροτικὰ εἰσοδήματα, οὕτω δὲ εὐρύτεραν ἀγορὰν διὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα.

Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δύναται νὰ εἶναι ἰσόρροπος ἢ σύμμετρος, δηλαδὴ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν παράλληλον ἀνάπτυξιν συναφῶν κλάδων. Εἰς ὠρισμένας, ὅμως, περιπτώσεις ἐνδέχεται νὰ μὴ εἶναι ἰσόρροπος, δηλαδὴ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ταχύτεραν προώθησιν ὠρισμένων κλάδων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἄσκησις πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως περιορίζεται ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν διαθέσιμων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων, καὶ εἰδικώτερον τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Εἰδικώτερον, ἡ ἐκβιομηχάνισις προϋποθέτει τὴν δημιουργίαν βασικῆς οἰκονομικῆς ὑποδομῆς, δηλαδὴ ἀρτίου ὀδικοῦ δικτύου, εὐθνηῆς κινητηρίου δυνάμεως, λιμένων, βιομηχανικῶν ζωνῶν, πρὸ πάντων δὲ συγχρόνων ὑπηρεσιῶν καὶ καταλλήλου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ.

7. Ἡ στρατηγικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Θὰ ξετάσωμεν κάπως διεξοδικώτερον τὰ δυσχερῆ προβλήματα, τὰ ὁποῖα καλεῖται νὰ ἐπιλύσῃ ἡ στρατηγικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐνδεικνύται νὰ τονισθῇ ὅτι ὑφίσταται οὐσιώδης ὁμοιότης μεταξύ οἰκονομικοῦ χαρακτήρος καὶ στρατιωτικῶν ἀποφάσεων. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀμφότεροι οἱ κλάδοι ἐπιδιώκουν τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ἀρίστης δυνατῆς λύσεως ἐν ὄψει περιωρισμένων μέσων καὶ πολλαπλῶν, ὡς καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων, ἀντικειμενικῶν σκοπῶν ἢ στόχων. Οὕτως, εἰς οἰονδήποτε χρονικόν σημεῖον ὁ φορεὺς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς δίδει τὴν μάχην κατὰ τῆς πείρας, ὑπαναπτύξεως καὶ οἰκονομικῆς καχεξίας, ἐκκινῶν ἀπὸ ἀρχικόν σημεῖον ἢ γραμμὴν τοῦ μετώπου. Κατὰ τὴν ἀρχικὴν φάσιν τὰ διαθέσιμα οἰκονομικὰ μέσα (πλουτοπαραγωγικοὶ πόροι, ἀποταμίευσις καὶ ἔμψυχον ὑλικόν) εἶναι ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ἀνάληψιν εὐρύτερας ἐπιχειρήσεως μὲ σκοπὸν τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ποικίλων φαύλων κύκλων (ἢτοι τῶν ὀχυρῶν σημείων τοῦ ἐχθροῦ). Τὸ στρατηγικόν πρόγραμμα δεσμεύεται ἐκ τῶν ἀρχικῶν δεδομένων καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ἐξεύρῃ τὴν ὀρθὴν λύσιν μεταξύ βραχυπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων στόχων, δηλαδὴ μεταξύ πλεονεκτημάτων τῆς τ α κ τ ι κ ῆ ς ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὀφέλη ἐκ τῆς σ τ ρ α τ η γ ι κ ῆ ς.

Εἰδικώτερον, προκειμένου τῆς στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ λύσεις τῶν ἐξῆς ἐνδεικτικῶν διλημμάτων:

α) Κατανομὴ τῶν ἐπενδύσεων μεταξύ κλάδων, ἐπιχειρήσεων, ἢ μεθόδων παραγωγῆς ποὺ ἐξασφαλίζουν ὑψηλὸν ποσοστὸν ἀπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ (ἐπενδύσεις ἐντάσεως ἐργασίας), ἀλλὰ μὲ χαμηλὴν σχετικῶς

παραγωγικότητα κατ' άπασχολούμενον; Ἡ μήπως ένδεικνυται νά στραφοῦν αἱ έπενδύσεις πρὸς κλάδους ύψηλοῦ ποσοστοῦ παγίου κεφαλαίου (έντάσεως κεφαλαίου) με άποτέλεσμα τήν σημαντικήν αύξησιν τῆς παραγωγικότητος κατ' άπασχολούμενον, αλλά άνεπαίσθητον μείωσιν τῆς άνεργίας καί ύποαπασχολήσεως.

β) Δικαιωτέραν κατανομήν τοῦ έθνικοῦ εἰσοδήματος ύπέρ τῶν άπορωτέρων τάξεων (άσκησις κοινωνικῆς πολιτικῆς) δι' αύξήσεως τῶν φορολογικῶν συντελεστῶν καί τῶν εἰσφορῶν κοινωνικῆς άσφαλίσεως, αλλά με ένδεχόμενον άποτέλεσμα τήν μείωσιν τῶν συνολικῶν έπενδύσεων εἰς τοὺς παραγωγικοὺς τομεῖς ἢ καί τήν άποθάρρυνσιν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος λόγω ύψηλῆς φορολογίας, όπότε έπιβραδύνεται ό ρυθμὸς οἰκονομικῆς άναπτύξεως τῆς χώρας.

γ) Ἐπιλογήν τῶν τομέων πρὸς άνάπτυξιν συμφώνως πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, έάν δηλαδὴ διὰ τῆς προωθήσεως τῶν έξαγωγῶν ἢ χώρα έξασφαλίζη μεγαλυτέρας ποσότητος συναλλάγματος ἢ διὰ τῆς ύποκαταστάσεως τῶν εἰσαγωγῶν, όπότε έξοικονομεῖται συνάλλαγμα ;

δ) Κατανομήν τῶν έπενδύσεων μεταξύ Παιδείας, Δημοσίας Ὑγιεινῆς, κλπ. (έπενδύσεις πρὸς βελτίωσιν τοῦ Ἀνθρώπινου Παράγοντος) ἢ έργων βασικῆς ύποδομῆς (όδικὸν δίκτυον, τηλεπικοινωνιαί, έξηλεκτρισμὸς κλπ.).

Αὐτὰ εἶναι μερικὰ άπό τὰ χαρακτηριστικὰ διλήμματα τῆς στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς άναπτύξεως. Ὁ φορεὺς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς διαθέτει σήμερον περισσότερον άποτελεσματικὰ μέτρα έκτιμήσεως, σταθμίσεως καί άντιπαραβολῆς τοῦ βαθμοῦ άποδοτικότητος έκάστης διαζευκτικῆς άποφάσεως. Ἄνὰ πᾶσαν στιγμήν ό φορεὺς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς ύποχρεοῦται νά έκτιμήσῃ όχι μόνον τὰς άμέσους καί έμμέσους έπιπτώσεις ώρισμένης άποφάσεως, βραχυχρονοῦς καί μακροχρονοῦς, αλλά νά τὰς άντιπαραβάλλῃ πρὸς σειρὰν άλλην, διαζευκτικῶν δυνατῶν άποφάσεων. Ἄφοῦ περιορίσῃ τὸν κύκλον τῆς έκλογῆς εἰς τὰς λεγομένας *εφικτὰς* λύσεις, τότε θά προβῇ εἰς μίαν ἱεράρχησιν ἢ κλιμάκωσιν τῶν διαφόρων στόχων κατὰ σειρὰν προτεραιότητος καί σημασίας. Μετὰ ταῦτα, ό προορισμὸς τοῦ στρατηγικοῦ σχεδίου οἰκονομικῆς άναπτύξεως συνίσταται εἰς τήν καλύτεραν δυνατὴν *εναρμόνισιν* τῶν άντιφατικῶν ἐπιδιώξεων, *συντονισμὸν* τῶν ένεργειῶν καί μεγίστην κινητοποίησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (έργατῶν, έργοδοτῶν κλπ.) πρὸς έπίτευξιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ.

8. Μέχρι τοῦδε, τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς άναπτύξεως διερευνήθη ὑπὸ τήν σιωπηρὰν προϋπόθεσιν ότι ἡ έν λόγω χώρα άποτελεῖ «κλειστὴν οἰκονομίαν». Πρέπει τώρα νά τουνισθῇ, ότι ὅλαι αἱ χώραι άνεξαρτήτως βαθμοῦ οἰκονομικῆς άναπτύξεως εὑρίσκονται εἰς συνεχῆ άλληλοεξάρτησιν διὰ τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων (διεθνοῦς έμπορίου αγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν, κινήσεως κεφαλαίων, τεχνικῆς βοήθειας κλπ.). Ἡ σημασία τῶν έξωτερικῶν οἰκονομικῶν σχέσεων διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας εἶναι πολλαπλῆ καί μεγάλη, θέτει δέ ώρισμένα όρια εἰς τήν έλευθερίαν έκλογῆς μεταξύ τῶν διαφόρων διαζευκτικῶν στόχων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Αἱ διεθνεῖς οἰκονομικαὶ σχέσεις.

(έξωτερικόν ἐμπόριον, ὅροι τοῦ ἐμπορίου, κίνησις κεφαλαίων κλπ.) ἐπηρεάζουν πολυτρόπως καί εἰς ποικίλοντα βαθμόν, τόν ρυθμόν, τήν κατεύθυνσιν καί τὰς προϋποθέσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἐξάρτησις τῶν μικρῶν χωρῶν ἐκ τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας εἶναι κατὰ κανόνα ἐντονωτέρα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μεγάλας χώρας, τῶν δὲ ὑπαναπτύκτων χωρῶν πλέον ἀποφασιστική ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς προηγμένας χώρας.